

УДК 341.71(497.1)"1945/1952"(093.2)
329.15(497.1)"1945/1952"(093.2)

Др Слободан СЕЛИНИЋ
Институт за новију историју Србије

КАДРОВИ КПЈ У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДИПЛОМАТИЈИ 1945–1952.*¹

АПСТРАКТ: *Најважније теме којима се рад бави су број комуниста у југословенским дипломатским представништвима, кадровска политика и начин на који је КПЈ стицала доминацију међу дипломатским службеницима, структура партијских кадрова у погледу старости, дужине партијског стажа, националности итд.*

Кључне речи: *Југославија, дипломатија, КПЈ, Управа за кадрове ЦК КПЈ, кадрови.*

На који начин је КПЈ временом успостављала превласт својих чланова у дипломатији и Министарству иностраних послова? Ко је водио кадровску политику, ко је одлучивао о томе ко ће бити запослен у дипломатској служби? То су нека од питања на која је потребно одговорити да би се објаснио процес прерастања дипломатије у партијску дипломатију, бар у смислу партијске структуре службеника и дипломата.

Спољна политика и дипломатија југословенске државе су већ деценијама предмет изучавања научника. Резултати тих истраживања објављени су у бројним чланцима и монографијама.² Мање је радова који су у већој

* Рад је настао у оквиру пројекта Срби и Србија у југословенском и међународном контексту – унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници (№ 47027) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Чланак је део пројекта број 47027 „Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници“, који финансира Министарство просвете Републике Србије.

² Наводимо само неке радове: D. Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955, Jugoslovensko približavanje NATO-u*, Београд, 2000; D. Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu, Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Загреб, 1988; J. Pelikán, *Jugoslávie a východní blok 1953–1958*, Прага, 2001; М. Перишић, *Од Стаљина ка Сартру. Формирање југословенске интелигенције*

мери или потпуно посвећени само дипломатији или дипломатама.³ Значајан извор за истраживање југословенске дипломатије су и сећања која су објавили сами учесници догађаја. Своје виђење југословенске спољне политике, дипломатије и уопште првих година после рата објавило је више тадашњих југословенских дипломата, политичара и државника.⁴

Непосредно после Другог светског рата, у многим представништвима Југославије у свету, комунисти нису били већина међу дипломатским службеницима. Више комуниста и већи партијски утицај били су присутни у Амбасади у СССР-у и у оним југословенским представништвима која су формирана после рата и попуњавана новим кадровима послатим из земље (југословенске делегације при савезничким органима у пораженим непријатељским земљама – Немачка, Аустрија, Мађарска, Италија). Утицај комуниста је био посебно јак у политичким (војним) деловима ових делегација, док је у стручним деловима био слабији.⁵ У Амбасади Југославије у Москви пуни утицај комуниста је успостављен одмах после рата, а већ 1946.

на европским универзитетима 1945–1958, Београд, 2008; В. Dimitrijević, D. Bogetić, *Tršćanska kriza 1945–1954. Vojno-politički aspekti*, Београд, 2009; В. Dimitrijević, *JNA OD Staljina do NATO pakta. Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije*, Београд, 2006; В. Dimitrijević, *Jugoslavija i NATO (1951–1957)*, Београд, 2003; Ћ. Štrbac, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja. Sukob KPJ i Informbiroa*, Београд, 1984; Ђ. Tripković, *Prilike u Jugoslaviji i Velika Britanija 1945–1948*, Београд, 1990; М. Terzić, *Titova vještina vladanja. Maršal i Maršalat 1944–1953*, Podgorica 2005; Ј. Jovanović, *Jugoslavija i Savet bezbednosti Organizacije Ujedinjenih nacija 1945–1985*, Београд, 1990; Ј. Jovanović, *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama 1945–1953*, Београд, 1985; *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine*, zbornik radova sa naučnog skupa, Београд, 1999; *Velike sile i male države u Hladnom ratu 1945–1955 (slučaj Jugoslavije)*, ur. prof. dr Ljubodrag Dimić, Београд, 2005; Л. Гибанский, *Советский Союз и Ноя Югославия*, Москва, 1987; А. Животић, *Југославија, Албанија и велике силе 1945–1961*, Београд, 2011; V. Petrović, *Titova lična diplomatija. Studije i dokumentarni prilozi*, Београд, 2010; S. Selinić, *Jugoslovensko-čehoslovački odnosi 1945–1955*, Београд, 2010; S. Selinić, D. Bajagić, *Jugoslavija i svet 1945–1950: hronologija*, Београд, 2010. итд.

³ Међу њима се свакако издвајају радови др Милана Терзића о мисијама Владимира Велебита и партизанској ратној дипломатији, др Милета Бјелајца (*Дипломатија и војска. Србија и Југославија 1901–1999*, Београд, 2010), Ранка Петковића (*Субјективна историја југословенске дипломатије 1943–1991*), др Владимира Петровића (о Титовој дипломатији), др Драгомира Бонцића о школовању кадрова за дипломатију – Д. Бонцић, „Новинарска и дипломатска школа у Београду 1948–1953“, *Токови историје*, 3/2007, стр. 80–95, др Ондржеја Војтјеховског (о судбини југословенских дипломата који су се определили за ИБ).

⁴ Е. Kardelj, *Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–1957*, Београд, 1980; Т. Липковски, *Четири тиранске године*, Београд, 2008; М. Stilinović, *Sumrak u Pragu, Zagreb, 1952*; М. Ђilas, *Vlast*, London, 1983; V. Dediđer, *Izgubljena bitka J. V. Staljina*, Sarajevo, 1969; В. Дедијер, *Дневник*, Београд, 1951, Slavoljub Đera Petrović, *Sećanja i zapisi jednog borca i diplomate*, Београд, 2007. итд.

⁵ Тако у југословенској делегацији у Риму није било старог дипломатског кадра. Априла 1946. године 62 одсто чланова делегације чинили су чланови и кандидати за КПЈ и скојевци, а и међу осталим члановима делегације углавном су били „симпатизери партије“. АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 3, Извештаји о раду..., Прилог 2, 27. IV 1946.

у амбасади није било ниједног службеника из бившег државног апарата.⁶ У многим другим представништвима комунисти су били у мањини. Према подацима из 1947. међу службеницима Министарства спољних послова у Турској (у Амбасади у Анкари и Конзулату у Цариграду) комунисти су чинили само 28,5 одсто југословенских службеника.⁷ Због недостатка политички подобних и стручних људи у сопственим редовима, као и због обзира према западним силама, у великом броју земаља, пре свега западних, некомунисти су били и на местима посланика и амбасадора годинама после рата (Сава Косановић у САД-у, Марко Ристић у Француској, Милан Ристић у Швајцарској, а потом у Египту, Божин Симић у Турској, Изидор Цанкар у Грчкој).

Временом је КПЈ успевала да све више повећава присуство својих чланова у дипломатској служби, а тај напор био је посебно уочљив после Резолуције ИБ-а. Нарочито је био велики утицај Управе за кадрове ЦК КПЈ на кадровску политику у дипломатији, из земље су слати нови, проверени партијски кадрови, многи службеници некомунисти су у међувремену примљени у Партију, неки стари кадрови у које КПЈ није имала поверења су повучени у земљу итд. Овај процес је захтевао време. КПЈ није потпуно овладала партијским саставом дипломатских службеника преко ноћи, али је до краја четрдесетих превласт партијских кадрова већ била потпуна. Према једном податку, 1949. године је у представништвима Југославије у 28 земаља било 602 комуниста.⁸ Према другом податку, у 1949. години у иностранству је било 788 сталних југословенских службеника. Они су припадали Министарству иностраних послова, Министарству спољне трговине, ЈА, Министарству поморства и „Тањугу“. Међу њима је било 456, тј. 57,8 одсто комуниста. „Најкомунистичкији“ је био састав службеника „Тањуга“ и Армије: сви службеници „Тањуга“ били су комунисти, док је међу војним кадровима партијаца било 89,5 одсто.⁹ Наредних година је број југословенских представника растао међу њима и комуниста, па је почетком 1952. у иностранству било 779 комуниста. Највише је растао број кому-

⁶ У децембру 1946, од 17 чиновника Амбасаде, комуниста је било 14, а један је био кандидат, дакле укупно 88,2 одсто комуниста међу службеницима. Слично је било и у Војној мисији у СССР-у, у којој су у септембру 1946. комунисти чинили 90 одсто чланова (девет од десет). АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 51/1–18, документ 10, Извештаји о раду..., Прилог 1, 18. VII 1946; Прилог 2, 9. IX 1946; Прилог 3, 10. XII 1946.

⁷ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 52/1–37, документ 6, Списак службеника...; Исто, документ 10, Записници са састанака..., Прилог 5, 27. VIII 1949.

⁸ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 46/1–47, документ 17, Информација о раду...; Исто, документ 19, Белешка о раду...

⁹ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

ниста у САД-у, због бројности особља и великог броја југословенских представништава, тако да је 1952. највише партијаца било управо у САД-у – око 120. Сваки шести или седми југословенски комуниста у иностранству био је тада у САД-у. Док су 1949. комунисти у САД-у чинили само 5,4 одсто свих југословенских комуниста у представништвима у иностранству, тај проценат се 1952. попео на око 15 одсто.¹⁰ У Министарству иностраних послова, у земљи, од 694 службеника 1949. комуниста је било 377 или 54,3 одсто, рачунајући и службенике у иностранству, Министарство иностраних послова имало је 1.149 службеника, од којих је 623 (54,2 одсто) било у КПЈ.¹¹

Крајем четрдесетих и почетком педесетих комунистички кадрови су били доминантни посебно међу службеницима на руководећим дипломатским положајима. Тако је 1949. међу 58 посланика, амбасадора, саветника, конзула, генералних конзула и делегата чланова КПЈ било 49, тј. 84,48 одсто. Готово сви посланици и саветници били су комунисти.¹²

*Број комуниста међу југословенским службеницима
на највишим дипломатским положајима 1949.¹³*

Функција	укупан број	Чланова КПЈ	процент чланова КПЈ у укупном броју
Амбасадори	7	5	71,4 одсто
Посланици	12	11	91,6 одсто
Саветници	22	21	95,4 одсто
отправници послова	3	2	66,6 одсто
генерални конзули и конзули	10	7	70 одсто
остали ¹⁴	4	3	75 одсто
УКУПНО	58	49	84,48 одсто

¹⁰ Посебно од 1949. до 1951. године, број комуниста у југословенским представништвима у САД-у је доживео праву експанзију. Од марта 1949. до априла 1951. број партијаца у САД-у је повећан са 33 на 115. АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 46/1–47, документ 20, Белешка о раду основних организација...; АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 51/1–18, документ 6, Записници са састанака..., Прилог 2, 10. III 1950; *Исто*, документ 7, Записници са састанака..., Прилог 4, 14. IV 1951, Прилог 5, 11. V 1952; *Исто*, документ 8, Изводи из записника...

¹¹ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

¹² АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

¹³ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

¹⁴ Остали су били делегат при ОУН-у, делегат у Оршави, шеф делегације у Трсту и политички представник у Бечу.

И међу оним југословенским представницима у иностранству који су били службеници Министарства спољне трговине, велики проценат комуниста постојао је у руководећем кадру. Од 37 службеника овог министарства који су се налазили на руководећим местима у иностранству 1949, у КПЈ је било њих 28 (75,6 одсто). Од 13 трговинских изасланика 1949, деветорица (69,2 одсто) су били комунисти.¹⁵

Доминација кадрова КПЈ у дипломатији, успостављена крајем четрдесетих, одржавана је на отприлике истом нивоу, а број комуниста је и даље растао, па је у јуну 1956. у 43 земље било укупно 1.562 југословенских представника, рачунајући и студенте, дописнике, раднике, трговачке представнике и оне на специјализацији, а од овог броја комуниста је било чак 1.341, или око 86 одсто. То значи да се број комуниста у иностранству од 1949. до 1956. удвостручио.¹⁶

* * *

Комунистичка партија Југославије је сталним повећањем броја комуниста у дипломатској служби после рата настојала да што више успостави свој утицај у дипломатским представништвима земље. О значају који је ЦК КПЈ придавао кадровима у иностранству сведочи и то што је ЦК КПЈ на Пленарној седници одржаној 28/29. јануара 1949. одлучио да сви кадрови у иностранству буду „на номенклатури“ ЦК КПЈ.¹⁷

У одабиру кадрова за дипломатију кључну улогу је имало неколико институција: Управа за кадрове ЦК КПЈ, Министарство иностраних послова, Министарство спољне трговине, УДБ-а, Југословенска армија, ЦК републичких партија. Мада су све ове институције у одређеној мери имале утицај приликом одабира представника у иностранству, свеједно да ли се радило о дипломатским службеницима, дописницима, трговинским и војним представницима, ипак је несумњиво највећи значај имала Управа за кадрове ЦК КПЈ, тј. њено Одељење за кадрове у иностранству. Управа се старала да у Министарство иностраних послова и дипломатију уђу искључиво партијски кадрови, она је водила рачуна о томе да непоуздани службеници

¹⁵ АЈ, фонд 507/ХП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

¹⁶ АЈ, фонд 507/ХП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 46/1–47, документ 22, Информација о раду ОО СКЈ...

¹⁷ Наиме, да би се олакшао рад управа за кадрове, уведен је систем „номенклатуре дужности“, по коме је свако партијско руководство имало одређен број руководећег кадра у партијским руководствима, државном апарату, привреди, као и међу висококвалификованим стручњацима – патијцима и непатијцима, које је водило на својој „номенклатури“ и које је требало да „проучава, прати њихов развој и доноси одлуке о постављању на дужности, односно смењивању са дужности“. Тада је одлучено који ће кадрови у самој партији, али и у државној служби бити „на номенклатури“ ЦК КПЈ, а за службенике у иностранству то су били сви кадрови. АЈ, фонд 507, СКЈ, Пленарне седнице ЦК КПЈ, П/6, Прилог 5.

у дипломатским представништвима буду замењени, да у време ИБ-а ван земље не буде нико колебљив и непоуздан, она је евидентирала оне који су прешли на непријатељску страну, она се старала да дописници *Политике*, *Борбе*, „Тањуга“ и аташеи за штампу буду искључиво комунисти, она је правила планове о томе ко ће бити повучен из иностранства, ко премештен, ко послат на службу ван земље, а коме се није смео дозволити одлазак преко границе...

Партија је у кадровској политици у Министарству иностраних послова и дипломатији уопште водила рачуна о неколико критеријума: најпре је инсистирало на политичкој подобности, што је значило да је требало бирати оне људе који су били чланови КПЈ и СКОЈ-а или кандидати за КПЈ. Осим тога, тражена је стручност, знање страних језика и више пута инсистирало на томе да се примају они који су завршили Правни, Економски или Филозофски факултет,¹⁸ а вођено је рачуна и о републичком „кључу“.¹⁹

Питањем кадрова у дипломатији КПЈ се посебно бавила када је избио сукоб са ИБ-ом. Овај сукоб наметао је југословенској партији максималну монолитност као императив. У свим сферама живота, па и у дипломатији, више није смело да буде места не само за оне који су процењени за непријатеље или политички непроверене и непоуздане, већ и за колебљиве у сопственим редовима, па и за недовољно идеолошки и политички „издигнуте“ или недовољно стручне партијце. Министар иностраних послова постао је проверени комуниста Едвард Кардељ, уместо грађанског политичара Станоја Симића, који је био лојалан новим властима, али посебно у време сукоба са ИБ-ом, КПЈ више у њега није имала поверења. У одабиру кадрова за МИП и дипломатску мрежу посебну активност показивало је Одељење за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ. Кадровска политика у дипломатији и уопште у службама задуженим за односе са иностранством, попут спољне трговине, била је готово у потпуној надлежности овог одељења. Ово одељење је постављало себи задатке на годишњем нивоу, а њихова реализација је контролисана квартално. Планови за 1949. и 1950. садржали су чак по 28 тачака и били су веома слични, делом зато што план

¹⁸ Од ЦК КП Србије, Словеније и Хрватске ЦК КПЈ је затражио 23. јануара 1950. да од студената који ће те године дипломирати на Правном, Економском и Филозофском факултету одаберу одређен број оних који су чланови или кандидати за Партију, „добро проверени“ и да се служе једним страним језиком (пре свега енглеским или француским) за рад у Министарству спољних послова. У једној депеши без датума од свих ЦК република, осим Црне Горе, захтевано је да предложи чланове КП са стажом од две до три године за рад у Министарству спољних послова. Трешало је да ови кандидати имају „услова за развој, смисла за учење језика и по могућности завршени правни, економски или филозофски факултет“. АЈ, фонд 507/ХИП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 2/1–54, документ 24, Допис Управе за кадрове..., документ 53, Дешпе Управе...

¹⁹ АЈ, фонд 507/ХИП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 2/1–54, документ 10, Директивна писма...

за 1949. није до краја испуњен, па је неке задатке требало поново нагласити, а делом зато што је остварење неких задатака тражило константан рад. Већина задатака била је посвећена кадровској политици. Одељење је имало веома широко постављене задатке. Партијско мешање у државна питања било је потпуно. Партијска комисија је проверавала политичку подобност постојећих службеника на пословима са иностранством, помоћу курсева и школа обезбеђивала је нове, стручне и поуздане кадрове, распоређивала их, одређивала ко ће ићи у иностранство, а ко бити повучен, па се чак бавила и питањем плата и звања дипломатских службеника итд. Осим кадрова из Министарства иностраних послова и Министарства спољне трговине, ова комисија, тј. њено одељење за кадрове у иностранству, проверавала је и кадрове из ЈА, Министарства поморства и других ресора који су по својим задацима слали службенике ван земље.²⁰ Овако широко постављени задаци на годишњем нивоу, конкретизовани су у тромесечне планове. У њима се прелазило са општих циљева на појединачна и конкретна решења. Тако је ово партијско тело на кварталном нивоу одређивало колико ће службеника бити повучено из иностранства у земљу, а колико послато из земље у иностранство, из којих представништава ће бити повучени и у која представништава ће бити послати нови кадрови, којих дипломатских звања итд. Ови планови су личили на типичне партијске и државне планове у време Петогодишњег плана.²¹

²⁰ Ово одељење је требало да обезбеди потребан број руководећег партијског кадра за иностранство и одабере га међу већ постојећим дипломатским, трговачким и војним кадровима; направи преглед кадрова који су се у државним представништвима налазили непрекидно од 1945. и 1946. и обезбеди им замену приликом повлачења у земљу; „проучи“ целокупан дипломатски и трговачки кадар у иностранству и повуче у земљу „све оне који не одговарају по својим политичким и стручним квалитетима“; да попуни постојећа политичка и трговинска представништа „потребним бројем људства“ и обезбеди потребан број службеника за новоотворена представништа; направи евиденцију оних дипломатских и трговачких кадрова на дужностима у земљи, тј. у министарствима иностраних послова и спољне трговине, који „због непроверене прошлости, слабог држања за време окупације или затворима и сл.“ не могу да буду послати у иностранство; изврши оцењивање рада свих службеника у дипломатским и трговинским представништвима у иностранству у 1948. години; изврши детаљан преглед звања и плата свих службеника Министарства иностраних послова и Министарства спољне трговине и да предлоге за измене Председништву Владе; да током 1949. постепено ликвидира оскудице у стручним кадровима за спољну службу и омогући „планско уздизање и правилну расподелу“ ових кадрова. Посебну пажњу одељење је требало да посвети „проучавању“ постојећег кадра у Министарству иностраних послова и Министарству спољне трговине, како би се омогућило да се „добри и млађи кадрови уздижу и изграђују, као и оспособљавају за службу у иностранству“. АЈ, фонд 507/ХШ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину; документ 37, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1950. годину.

²¹ Илустрације ради, приказаћемо само план за први квартал 1949. године. Партија је планирала да током прва три месеца 1949. „одабере, провери и пошаље“ у иностранство 40

Чак и моћни партијски апарат није био у стању да до краја спроведе у дело ове планове, тј. да у тако кратком року од само неколико месеци изврши промену неколико стотина службеника у сфери политичких и економских односа са иностранством. Зато су после једног, следили нови тромесечни планови, којима су понављани стари и постављани нови задаци, померани и постављани нови рокови итд.²² Мада нису извршавани у потпуности и мада је реализација многих кадровских промена одлагана, проценат реализације планова уопште није био занемарљив. Од 110 планираних кадрова Министарства иностраних послова, које је у другом тромесечју 1949. требало послати у иностранство, послато је њих 60, тј. 54,5 одсто. Уз то, послато је још шест, који нису били првобитно предвиђени планом, дакле укупно 66, тј. 60 одсто.²³ Планови за прва три месеца 1950. реализовани су у још већој мери. Тада је у Министарству иностраних послова од планираних 73 службеника за дипломатију у иностранство послато 60, тј. 82,19 одсто. Заправо, план за прво тромесечје 1950. је остварен и успешније него што ови бројеви показују. Три секретара планирана за Пољску, Чехословачку и Мађарску нису послати јер те земље нису желеле да их приме, иако их је партијска кадровска управа била обезбедила.²⁴ Ако се има у виду да се радило о службеницима у дипломатији, да је за одређене службенике требало сачекати одобрење страних земаља, да није било лако пронаћи кадрове који би били и довољно стручни и довољно партијски одани и проверени,

дипломатских службеника, 53 административна службеника и 49 службеника техничког и помоћног особља у оквиру Министарства иностраних послова и 37 службеника у оквиру Министарства спољне трговине, тј. да повуче у земљу у оквиру Министарства спољних послова 25 дипломатских службеника, 39 административних службеника и 21 техничког и помоћног особља и 14 трговинских службеника. Конкретно говорећи, планирано је да у иностранство буде послато пет посланика (Техеран, Будимпешта, Бејрут, Индија и Каиро), један делегат у Оршаву, пет саветника (Берн, Буенос Аирес, Праг, Индија и Берлин), 23 секретара, један аташе, пет генералних конзула (Чикаго, Сиднеј, Њу Јорк, Милано и Јерусалим). Међу 25 дипломатских службеника које је требало повући у земљу у овом периоду био је један амбасадор (Мексико), три саветника (Париз, Хаг, Берн), 15 секретара, један аташе, два генерална конзула (Чикаго и Јерусалим), два конзула (Њу Јорк и Сиднеј) и један вицеонзул (Милано). Међу 37 трговинских службеника које је требало послати ван земље до 31. марта било је седам трговинских изасланика и четири помоћника изасланика. У земљу је требало повући двојицу изасланика (Турска и Берлин) и четири помоћника трговинских изасланика (Холандија, СССР, Француска и Берлин). АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину, Прилог, Тромесечни планови рада.

²² АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину.

²³ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

²⁴ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 38, Извештај Одељења за кадрове...

да је требало припремити се за пут у иностранство, онда се овај проценат реализације у тако кратком року од три месеца не би могао сматрати за неуспех.

Мада не увек у првобитно планираном року, планови су ипак у великој мери остваривани, па је крајем четрдесетих и почетком педесетих састав дипломатских службеника значајно ојачан комунистичким провереним кадровима. Од почетка педесетих година, после свеобухватне акције Кадровске комисије ЦК, у дипломатским представништвима готово да није остало предратних кадрова или некомуниста, посебно на највишим дипломатским положајима. Који су разлози наводили КПЈ да у тако кратком року, ужурбано и кампањски, свеобухватно мења састав дипломатског апарата? Свакако су на првом месту политички разлози. После сукоба са ИБ-ом било је неопходно у сваком представништву земље имати искључиво поуздане кадрове, али и обезбедити да партијски кадрови постану доминантни у дипломатским представништвима. Дипломатски службеници су углавном из следећих разлога: најпре стари, грађански, некомунистички кадрови из времена Краљевине Југославије, затим политички непоуздани, или мењани комунисти који су били недовољно „изграђени“, али места више није било ни за оне за које је КПЈ проценила да су били „неспособни“. Један од разлога за повратак у земљу био је дуг боравак ван земље, јер се сматрало да су две или три године проведене ван земље биле разлог за повлачење у земљу, па се приступило замени службеника који су били ван земље од 1945. или 1946. Коначно, и године живота су имале значај, јер је КПЈ повлачила у земљу оне који су били старији људи.²⁵

Међу онима који су били трн у оку КПЈ из политичких разлога издвајала су се неколицина. Један од њих био је стални делегат ФНРЈ при Привременом комитету за управљање пословима Ђердапске администрације др Велизар Нинчић, стари кадар који није одговарао „по политичким квалификацијама“, а при том је био и стар, па је за њега хитно требало наћи замену, и то ван Министарства иностраних послова. Инсистирало се на томе да у Оршаву уместо њега оде неки комуниста. Међутим, мада је константно радила на томе да га замени, па је његова замена уписивана у свим плановима одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ, Партија није успела да пронађе адекватну замену Нинчићу. КПЈ је на време уочила и да је конзул у Дизелдорфу Шобер политички непоуздан, тј. како су се изразили партијски кадровици: „неспособан и политички несигуран“, па је у првој половини 1949. радила на проналажењу замене за њега. Међутим, док је Партија тражила замену, он је „утекао“, тачније

²⁵ АЈ, фонд 507/ХП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину.

„побегао на Запад“, јер је персонална служба МИП-а била много спорија од Управе за кадрове ЦК КПЈ, па није на време испунила захтеве Управе за кадрове да конзул буде повучен у земљу. Посебан проблем за КПЈ били су конзули у Чикагу и Њујорку. Мада је КПЈ желела да их повуче у земљу још на почетку 1949, то се никако није дешавало. Конзул у Чикагу био је Владимир Вукмировић, а у Њујорку Миодраг Марковић. Обојица су били стари службеници МИП-а, дуго у иностранству и из угла КПЈ били су „политички несигурни“. Зато је КПЈ планирала да их замени „новим, добрим и окретним друговима“, које би пронашла ван Министарства иностраних послова. Међутим, мада су били некомунисти, они су и даље опстајали на својим положајима. Марковић је дочекао и педесете године на свом положају, с тим што је тада ушао у КПЈ. Уместо да КПЈ њега замени као политички непоузданог, он се учланио у КПЈ. Чест разлог за промену био је дуг боравак ван земље. Тако је 1949. планирано повлачење у земљу више саветника и секретара из бројних престоница (Лондон, Беч, Вашингтон, Берлин, Рим, Буенос Ајрес, Варшава, Берн, Беч), јер су се у служби ван земље налазили од 1945. или 1946. године. Тако се повучени саветници у Француској Јосип Змаић и САД-у Сергије Макиједо, као и конзул у Сиднеју Иван Косовић, а вероватно је из истог разлога замењен и саветник у Паризу Сретен Марић. У неким ситуацијама повлачење у земљу налагала је партијска процена да је одређени службеник недорастао свом послу. Слање нових кадрова у дипломатску службу ван земље понекад је било условљено отварањем нових југословенских представништава или жељом да се поспешу рад постојећих. У том смислу је у првој половини 1949. за Индију и Израел требало пронаћи секретаре, јер су у овим земљама отворана представништва, док је у Каиро, Вашингтон, Стокхолм, Анкару, Париз, мисију при ОУН-у и Бразил требало послати секретаре „ради успешнијег рада тих представништва“. Међу својим члановима у које више није имала поверење да би у тако сложеним условима, какви су владали у време сукоба са ИБ-ом, могли да обаве државне задатке на начин на који је то Партија желела, био је генерални конзул у Хамбургу Раде Радовић, за кога су партијски кадровици написали да је био „старији човек и недовољно изграђен комуниста“.²⁶ Уочљиво је и да КПЈ приликом ових промена у дипломатији није имала много поверења у постојеће службенике МИП-а, па се често одлучивала да нове службенике за дипломатска представништва пронађе ван МИП-а.²⁷

²⁶ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину.

²⁷ Од 19 секретара, колико је било планирано да оде у иностранство у другом тромесечју 1949, МИП је требало да да 10, осталих девет је требало пронаћи ван министарства. Колико је мало поверења КПЈ имала у кадрове који су радили у Министарству иностраних послова сведочи и план да се у другом тромесечју 1949. од четворице вицеконзула, које је требало послати у иностранство, бар тројица пронађу ван Министарства. АЈ, фонд 507/ХIII,

Највећи напор КПЈ је уложила да би током 1949. и 1950. променила политичку структуру службеника у дипломатским представништвима, али и у самом Министарству иностраних послова, тј. да би повукла у земљу непоуздане и послала у свет себи одане кадрове, као и да би из Министарства уклонила оне у које није имала поверења. Иако партијски планови нису увек извршавани у року, у југословенској дипломатији су током 1949. и 1950. извршене велике персоналне промене, па је резултат рада Одељења за кадрове у иностранству током 1949. био за КПЈ задовољавајући: премештено је у земљу (из политичких разлога, због дугог боравка ван земље или из других разлога) 133 службеника, а у иностранство је послат чак 171 нови службеник. КПЈ је закључила да је тиме „политички састав“ дипломатских представништава био значајно побољшан. Да је после промена изведених током 1949. године партијски врх могао да буде задовољан политичком ситуацијом међу службеницима у представништвима у иностранству, видело се и када је КПЈ у последњем тромесечју те године уз помоћ УДБ-е приступила „свестраној анализи“ свих службеника у иностранству. После провере службеника у Италији, Трсту, Аустрији, Швајцарској и Француској испоставило се да је политички састав службеника у овим земљама готово у потпуности задовољавао критеријуме КПЈ. Мада је у свет одлазио углавном „млад и недовољно стручан“ кадар, за КПЈ је много битније било то што се радило о „чврстом и поузданом“ кадру.²⁸ КПЈ се на томе није зауставила, већ је за само прва три месеца 1950. из иностранства повучено 30 дипломатских и 17 административних службеника, а послата су 33 дипломатска и 31 административни службеник. Посебна пажња посвећена је новоствореним представништвима Југославије у Индији, Израелу, Сиднеју, Сан Франсиску и Аргентини, па је у те земље током ова три месеца послато 16 службеника.²⁹

Како је конкретно КПЈ проналазила проверене кадрове за важна дипломатска места показује случај десет партијски проверених кадрова одабраних за дипломатију почетком 1950. године. Наиме, у прва три месеца 1950. Управа за кадрове ЦК КПЈ је обезбедила МИП-у 10 „уздигнутих руководећих кадрова за самосталне дужности у иностранству“. Међу њима су били и Живота Ђермановић (посланик у Берну), Едуард Јардас (саветник у Њу Делхију), Миро Крејачић (саветник у Ослу), Крсто Булајић (отправник послова у Москви), Бранко Карађоле (генерални конзул у Милану) и Рафо

СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину, Прилог, Тромесечни планови рада.

²⁸ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...; документ 38, Извештај Одељења за кадрове у иностранству...

²⁹ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 38, Извештај Одељења за кадрове у иностранству...

Иванчевић (саветник Конзулата у Сан Франсиску). Већ из овог списка види се да су партијски проверени кадрови послати на значајне дипломатске функције у представништва у важним градовима света. Осим њих десет, партијска кадровска служба је пронашла и још неколико кадрова које је држала као „резерву“, да би их за неколико месеци „комбиновала за рад у МИП-у“. За тако важна места КПЈ је кадрове тражила међу истакнутим партијцима у свом врху, министарствима, универзитетима и у Народном фронту.³⁰

Крајем четрдесетих КПЈ је велике промене извела и у Министарству иностраних послова. Попут дипломатских представништава и из Министарства су морали да буду уклоњени сви „непријатељски и колебљиви елементи“, а да се на њихова места доведу „чврсти, политички зрели и одани како би се обезбедио успјешан рад Министарства“. Тако је по налогу КПЈ, после анализе руководећег кадра и службеника Министарства, током 1949. из Министарства иностраних послова премештено 298 службеника „који нису испуњавали услове за рад у Министарству“, а истовремено је МИП преко Управе за кадрове КПЈ добио чак 429 службеника. Ако се зна да је 1949. у Министарству било око 700 службеника, јасно је колико су ово биле велике промене. У сваком случају, до почетка 1950. године Одељење за кадрове у иностранству је завршило рад „на систематизацији и реорганизацији“ у МИП-у. Сва руководећа места била су „попуњена“. Међутим, и после тога, КПЈ је закључила да је у овом министарству и даље било „службеника који не могу путовати у иностранство“, што је значило да КПЈ није имала поверење у њихово политичко држање. Партија је закључила да су сви службеници на руководећим положајима одговарали у погледу стручности, али да половина, посебно помоћници начелника, не би требало да буде на својим дужностима, „ради политичке непроверености или лоших карактерних особина“.³¹

Осим промена службеника у дипломатским представништвима и у МИП-у, Одељење за кадрове у иностранству вршило је током 1949. и 1950. и „анализу“ руководећих кадрова у МИП-у. Посебна пажња посвећена је Персоналном одељењу МИП-а. Пошто је било незадовољно радом овог

³⁰ Да би пронашла ових десет кадрова за дипломатску службу, а вероватно и „резервни“ кадар, Управа за кадрове је прегледала партијска документа кадрова у апарату ЦК република, дела чланова ЦК република, организационих и политичких секретара и агитпропа обласних комитета КП, помоћника министара просвете и правосуђа свих република, помоћника јавних тужилаца свих република, Президијума Народне скупштине ФНРЈ и република, професора, доцната и асистената свих универзитета и неких извршних одбора Народних фронта република. АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 38, Извештај Одељења за кадрове у иностранству...

³¹ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...; документ 38, Извештај Одељења за кадрове у иностранству...

одељења, оптужујући га да је споро повлачило „несигурне и непријатељске елементе“ из иностранства, Одељење за кадрове у иностранству мешало се и у одабир кадрова за персонално одељење МИП-а, тј. „помагало“ приликом „одабирања и провере“ кадрова за ово одељење. Партијским речником речено, стање у Персоналном одељењу МИП-а „сређено“ је током септембра 1949, што значи да је КПЈ тада потпуно ставила под своју контролу рад персоналне службе МИП-а.³²

Извори из којих је Управа за кадрове ЦК КПЈ 1949. попуњавала ресоре задужене за везе са иностранством, пре свега Министарство иностраних послова и Министарство спољне трговине, били су вишеструки. Најпре, сама Управа је проналазила и слала одређен број партијски поузданих људи. С друге стране, активиран је устаљени механизам – од републичких ЦК је тражено да на својој територији пронађу кадрове и предложи их савезној Управи за кадрове. При том је требало да се старају да кандидати испуне два критеријума – да су стручни и политички поуздани. Овај начин је по правилу стварао највише проблема, јер су предлози републичких партија често били неадекватни, стизали су споро, а квалитет кандидата је био слаб. Зато је Управа за кадрове ЦК КПЈ морала и да одбије неке републичке предлоге за кадрове за Министарство спољне трговине, јер се радило о особама које нису имале потребну стручност (Србија) или су процењени за политички непоуздане (Словенија), али и да понекад прихвати и оне кандидате који нису били довољно стручни, само ако су били политички поуздани. То сведочи о томе да је политички критеријум ипак стављен изнад стручног, мада се у начелу инсистирало и на једном и на другом. Следећи извори нових кадрова биле су школе и курсеви на којима су под будним оком Управе за кадрове ЦК КПЈ школовани или усавршавани Партији одани нови кадрови. Тако је само током трећег тромесечја 1949. Управа за кадрове ЦК КПЈ обезбедила МИП-у 31 службеника преко Дипломатске школе МИП-а и 40 службеника који су прошли административно-политички курс, али и 14 службеника који су завршили Трговачку академију или техникум и које је МИП-у планском расподелом доделило Председништво владе НР Србије. Део кадрова обезбеђиван је међу студентима филозофског, економског и правног факултета, дакле она три факултета који су за КПЈ увек били најинтересантнији када је требало водити бригу о подмлатку за дипломатију. Почетком 1950. године Одељење за кадрове у иностранству је бирало кадрове за МИП међу апсолвентима ових факултета, али је наишло на велике тешкоће. У Србији је део тих студената већ био предвиђен за потребе ЦК Србије, неки су као кадрови УДБ-е били предвиђени за УДБ-у,

³² АЈ, фонд 507/ХП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...; документ 38, Извештај Одељења за кадрове у иностранству...

а неке је УДБ-а за Србију узимала за себе без консултација са другим установама. Интервенцијом Одељења за кадрове и „провером преко УДБ“, ипак је у прва три месеца 1950. обезбеђено 18 студената за МИП. Сви су били чланови КПЈ. Из Хрватске и Словеније су још теже добијани студенти за МИП, пре свега због слабог квалитета предложених студената, посебно из Хрватске. И помоћно особље за дипломатска представништва тражено је преко партијске мреже, па су и у овом случају из партијског врха слата потраживања републичким централним комитетима, а од њих добијани предлози. Само у прва три месеца 1950. Одељење за кадрове у иностранству пронашло је преко ЦК КП Хрватске, БиХ и Црне Горе 30 кандидата за чуваре представништава и курире. Сви су били чланови КПЈ.³³ На крају, утицај је свакако имао и Јосип Броз. Славољуб Ђера Петровић наводи да је управо Тито 1949. одлучио да народни посланици Радош Јовановић, Марко Никезић, Добривоје Видић, Мита Миљковић, Драго Вучинић и сам Петровић пређу за стално у МИП.³⁴

Осим старања о раду партијских организација ван земље, повлачења у земљу непоузданих или неспособних кадрова и слања нових, поузданих, КПЈ је свој утицај у дипломатији ширила и школовањем новог кадра. И четири године после рата КПЈ се суочила са чињеницом да су у ресорима који су се бавили односима са иностранством стране језике и потребну стручност поседовали углавном стари, предратни кадрови, док су млађи, комунистички кадрови били без знања језика и недовољно стручни. Док је то било тако, комунисте је било тешко послати у иностранство.³⁵ Први покушај југословенске власти да школовањем реши проблем кадрова за дипломатску службу учињен је већ 1946. године, када је основана Дипломатска школа у оквиру Министарства иностраних послова. Школа је постојала до 1949. године. Намера је била да се једногодишњим дошколовавањем у овој школи одани чланови Партије оспособе за рад у дипломатији и тако брзо обезбеди стручан и поуздан кадар за дипломатску службу. Управник Школе је био Вјекослав Цврље, службеник Министарства иностраних послова и каснији

³³ АЈ, фонд 507/ХИП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...; документ 38, Извештај Одељења за кадрове...

³⁴ Slavoljub Đera Petrović, *Sećanja i zapisi jednog borca i diplomate*, Beograd, 2007, 135.

³⁵ Тај проблем је био посебно уочљив у Министарству спољне трговине, где су стране језике и стручност углавном поседовали људи из „старог апарата предратне Југославије, бивши власници-трговци, посредници капиталистичких фирми, учесници акционарских друштава и други извлашћени елементи“. Млађи, партијски проверени кадрови заостајали су у знању језика, стручности и „трговачкој рутини“. Политичка неподобност старих стручњака у Министарству спољне трговине била је толико изражена, да је КПЈ 1949. закључила да њих 150 уопште не смеју да добију пасоше за одлазак у иностранство, чак ни на привремене задатке. АЈ, фонд 507/ХИП, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

југословенски конзул у Аустралији. Дипломирало је укупно 96 студената. Међутим, партијски врх је примећивао много недостатака у раду школе, у њеном програму било је 1948. доста празнина, Партија је била незадовољна чињеницом да је школа примала мали број студената, да је кратко трајала (у почетку два, а затим три семестра) и имала сужен план и програм. У школи су тада била само четири наставника. Поврх свега, Партија није била задовољна радом управника школе, како у настави, тако и на месту управника школе.³⁶ Пошто је било јасно да се помоћу Дипломатске школе не може добити стручан и Партији одан кадар за дипломатију, 1948. је основана Новинарско-дипломатска виша школа, која је постојала до 1952. Била је под пуном контролом КПЈ. Мада су за упис у школу објављивани конкурси, сав посао око одређивања студената обављали су партијски органи. Тако је школа служила за школовање партијског кадра за новинарски позив и дипломатску службу. Студенти су могли да буду само чланови КПЈ или СКОЈ-а. Мада се и у овој школи настава суочавала са многим проблемима (проблем простора, непостојање наставног програма и уџбеника и приручника за већину предмета, проблем обезбеђивања адекватног наставног особља), она је успела да да око 200 дипломираних стручњака за дипломатску и новинарско-публицистичку службу.³⁷

Школовање нових, оданих и проверених кадрова био је један од кључних задатака у раду Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ. У плановима овог одељења за 1949. годину уочљива је велика жеља да се ради на стварању нових кадрова.³⁸ Поред тога што је

³⁶ Д. Бонцић, „Новинарска и дипломатска школа у Београду 1948–1953“, *Токови историје*, 3/2007, стр. 80–95; Д. Бонцић, „Школовање кадрова за дипломатију у социјалистичкој Југославији од 1945. до 1960“, *Југословенска дипломатија 1945–1961*, у штампи; АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 64/1–35, документ 35, Извештаји...; *Исто*, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

³⁷ Д. Бонцић, „Новинарска и дипломатска школа у Београду 1948–1953“, *Токови историје*, 3/2007, стр. 80–95; Д. Бонцић, „Школовање кадрова за дипломатију у социјалистичкој Југославији од 1945. до 1960“, *Југословенска дипломатија 1945–1961*, у штампи.

³⁸ Међу постављеним задацима били су и ови: стварање евиденције студената који су на Филозофском факултету изучавали стране језике, „а који одговарају по својим политичким и осталим квалитетима“, како би се њима попунила „спољна служба“ и обезбедило им се да изучавају стране језике у иностранству, да би се на тај начин изградио „солидан кадар преводилачке струке“; обезбеђивање 60 предлога из република и МИП-а за одржавање шестомесечног административно-политичког курса на коме би се обавезно учио један страни језик, а преко МИП-а је требало обезбедити руководство курса и предаваче, контролисање рада и успеха курса и на крају припремање предлоге за распоред курсиста; отварање једногодишње дипломатске школе при Министарству иностраних послова за 20 полазника с факултетском спремом; припремање предлога за распоред слушалаца дипломатске школе; да се брине да се стручни кадар за „спољну службу“ обезбеди од расположивог кадра у Министарству спољних послова и Министарству спољне трговине преко курсева језика, дописне школе итд.; да курсевима за изучавање страних језика

кадрове требало добити системом курсева и школа, било је неопходно и пратити рад, успех и понашање полазника, тј. контролисати њихову политичку подобност и успех у учењу. Током 1949. пооштрен је приступ према слушаоцима Дипломатске школе, па је одељење планирало да изврши њихову контролу и утврди ко од њих има квалитет да остане у школи, а „политички несигурне, колебљиве и слабе ђаке“ требало је „одстранити из школе одмах“. Истовремено, планирана је и контрола учења стипендиста Министарства иностраних послова и Министарства спољне трговине на факултетима.³⁹ Контрола рада Дипломатске школе МИП-а и административно-политичког курса вршена је тако што су чланови одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ обилазили школу и курс све време током њиховог трајања, присуствовали појединим предавањима, били чланови испитних комисија и заједно са Персоналним одељењем МИП-а учествовали у распоређивању свршених полазника школе и курсиста. Током 1949. године Одељење за кадрове у иностранству се бавило и радом Института за међународну политику и привреду (вероватно од септембра 1949, када је ово партијско тело „преузело“ Институт). Одмах је извршена политичка провера руководећих људи у Институту (директор, његов заменик, начелници секција, саветници и главни референти) и закључено да су од њих 12, двојица били „непријатељи“, а још петорица „неповјерени“. КПЈ је сматрала да већина њих није „овладала науком марксизма лењинизма и уноси идеолошку збрку у научним расправама“. Од осталих 34 службеника, епитет „непријатеља“ понело је њих седам. То значи да је непријатеља било 19,5 одсто (девет од 46), дакле сваки пети. На интервенцију КПЈ њих петоро је до краја 1949. удаљено из наставе.⁴⁰

Велики труд партијске комисије да школовањем, дошколовавањем, курсевима, стипендирањем итд., стручно, идеолошки и политички обучи кадрове, пре свега из својих редова, који су спремани за дипломатску службу, дао је 1949. резултате које не би требало потценити. Осим 37 полазника који су завршили Дипломатску школу МИП-а 1949. године, напори Одељења за кадрове у иностранству да школовањем нових кадрова учврсти положај Партије у дипломатији дали су 1949. године још неке резултате: курсеве језика завршило је 104, а административни курс 49 „другова“, 76

обухвати 450 службеника Министарства спољних послова и Министарства спољне трговине. АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину.

³⁹ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 35, План рада Одељења за кадрове у иностранству Управе за кадрове ЦК КПЈ за 1949. годину.

⁴⁰ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

службеника МИП-а ванредно је студирало на разним факултетима, међу службеницима Министарства спојне трговине, њих 603 (14,5 одсто) је похађало стручне курсеве, а 551 (13 одсто) курсеве језика. КПЈ је извршила и избор 70 слушалаца за Вишу школу спољне трговине и они су били искључиво чланови или кандидати за КПЈ. Осим тога, МИП је стипендирао 156 редовних студената Новинарско-дипломатске високе школе.⁴¹

* * *

Каква је била структура партијских кадрова у иностранству у погледу дужине партијског стажа, старости, националности итд? Подаци о старости и чланству у КПЈ постоје само за неке партијске организације у дипломатским представништвима (у Лондону, Милану, Риму, Трсту и Мексику), као и за све партијске секретаре 1956. године. Пошто се међу овим организацијама (дипломатским представништвима) налазе и оне у којима је било много комуниста (дипломатских службеника), то се из тих података ипак могу извучити општији закључци.

У јуну 1956. у југословенским представништвима ван земље било је 49 секретара основних партијских организација, који су руководили партијским животом комуниста у дипломатској мрежи. Од њих 48, за које су постојали подаци, само су четворица били чланови КПЈ пре 1941. године, тј. пре Другог светског рата. То значи да је предратних чланова КПЈ међу партијским секретарима било само 8,3 одсто.⁴² Највише секретара основних партијских организација југословенских представништава у иностранству учланило се у Партију током рата (35 или 72,9 одсто). Њихово учлањење у Партију током ратних година тачно одговара успонима и падовима у историји партизанског покрета: највише их је пришло КПЈ током устаничке 1941. и током победничких 1944. и 1945. године – по девет сваке од ове три године. Од 1942. у КПЈ је био један, а од 1943. седам секретара. После рата у Партију је примљено њих 9 или 18,7 одсто. Дакле, састав партијских секретара био је углавном „ратни“, тј. „партизански“.⁴³

Попут секретара партијских организација и чланство је било мањим делом предратно, а углавном ратно и послератно. Од 74 комуниста у југо-

⁴¹ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

⁴² Убедљиво најдужи партијски стаж имао је Вилко Винтерхалтер, саветник I класе при Генералном конзулату у Њујорку и Сталној мисији при ОУН-у у Њујорку, који је у КПЈ био од 1928. Од 1939. у Партији је био Милутин Вујовић, саветник Амбасаде у Лондону, а двојица партијских секретара су постали комунисти 1940. године: Златан Сажунић, II секретар Посланства у Тел Авиву и Велимир Лесић, II секретар Конзулата у Кејптауну (Јужноафричка унија).

⁴³ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 46/1–47, документ 22, Информација о раду ОО СКЈ...

словенским представништвима у Лондону 1952, за 69 постоје подаци о датуму пријема у КПЈ. Од ових 69 само су двојица постали чланови КПЈ пре рата и, евентуално још један, који је у Партију ступио 1941, али се из података не види да ли пре или после 6. априла. Ова двојица су: опуномоћени министар Добривоје Видић и финансијски референт Амбасаде Драган Жагровић. Обојица су у КПЈ били од 1939. Дакле, од пре рата у Партији је било само 2,8 одсто југословенских комуниста у Лондону. У рату је у Партију ступило њих 25 или 36,2 одсто, док је после рата у Партију примљено 42, тј. 60,8 одсто. Готово две трећине комуниста међу југословенским представницима у Лондону било је у чланству Партије тек неколико година, па се са правом може говорити да су комунисти у Лондону били веома млади по партијском стажу и да су Партији махом пришли тек по освајању власти.⁴⁴ У основној партијској организацији у Риму било је фебруара 1950. године 53 комуниста и кандидата за КПЈ међу југословенским службеницима и њиховим супругама. Од пре рата у Партији су била само двојица, тј. 3,7 одсто. То су били амбасадор Младен Ивековић (од 1935) и први секретар Божићар Станић (од 1934). У ратним годинама (1941–1945) Партији је пришло њих 34 (64,1 одсто), а после рата је у Партију примљено њих 17 (32 одсто). У статусу кандидата била су тројица (5,6 одсто).⁴⁵ У Милану, од 27 комуниста за које постоје подаци, нико није био у Партији од пре рата. Чак ни 1941. нико није примљен у Партију.⁴⁶ Ни у зони Б СТТ-а ниједан од 98 југословенских комуниста, према подацима из 1952, није био у Партији од пре 1941. године. Од 1941. до 1945. у КПЈ је примљено њих 47, тј. 48 одсто. Осталих 51 (52 одсто) чланова Партије били су послератно чланство. Највише чланова после рата примљено је 1948. године (18).⁴⁷ У Мексику је августа 1952. у КПЈ било седам службеника. Један је био члан Партије од 1924, један од 1943, двојица од 1944, по један од 1945, 1948. и 1950. То значи да је од пре рата у КПЈ било 14,2 одсто, у ратним годинама у КПЈ је примљено 57,1 одсто, а после рата 28,5 одсто партијаца.⁴⁸

⁴⁴ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 47/1–32, документ 24, Списак чланова КПЈ...

⁴⁵ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 1, Спискови службеника..., Прилог 5, II 1950.

⁴⁶ Најстарији по партијском стажу били су они примљени 1942, међу којима је био и генерални конзул Бранко Карађоле. Током рата примљено је њих 17 (62,9 одсто), а остали су у Партију примљени после 9. маја 1945. АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 7, Извештаји о раду Ћелије КПЈ Генералног конзулата..., Прилог 2, 17. III 1950.

⁴⁷ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 15, Записници са састанака..., Прилог 7, 1. IV 1952.

⁴⁸ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 50/1–41, документ 16, Записници са састанака..., Прилог 6, 26. VIII 1952.

Када се погледају збирно подаци за партијско чланство у Милану, Риму, СТТ-у, Лондону и Мексику, као и подаци о партијским секретарима из 1956, следи закључак да су међу овим партијцима предратни комунисти чинили само 2,9 одсто партијских кадрова у дипломатији, ратних је било 53,6 одсто, док је после рата у КПЈ примљено 43,3 одсто.

Кадрови КПЈ/СКЈ у дипломатији према времену пријема у КПЈ.

	примљени у КПЈ пре рата (одсто)	примљени у КПЈ током рата (одсто)	примљени у КПЈ после рата (одсто)
секретари партијских организација 1956.	8,3	72,9	18,7
Лондон 1952.	2,9	36,2	60,8
Рим 1950.	3,7	64,1	32
Милано 1950.	0	63	37
Зона Б СТТ-а 1952.	0	48	52
Мексико 1952.	14,2	57,1	28,5
УКУПНО	2,9	53,6	43,3

Подаци за секретаре партијских организација 1956, као и подаци о партијском чланству у Лондону и Мексику 1952. и Риму и Милану 1950. показују и да је просечан стаж партијаца у југословенским представништвима био отприлике једнак времену које је прошло од краја рата. Другим речима, они су у просеку били у Партији онолико година колико је Партија била на власти, па се може закључити да је партијско чланство било веома младо по годинама партијског стажа.⁴⁹

⁴⁹ Просечан партијски стаж партијских секретара из 1956. био је 12 година и један месец, дакле отприлике онолико колико је било прошло до рата до тада. Просечан партијски стаж свих 69 југословенских комуниста на служби у Лондону 1952. године износио је 6,2 године. Чланови КПЈ међу југословенским представницима у Риму, без кандидата и супруга, били су у фебруару 1950. године у Партији просечно 5,6 година, а у Милану марта 1950. године 5,2 године. Априла 1952. године 98 комуниста у југословенским установама у зони Б СТТ-а било је у КПЈ просечно 6 година и 1 месец. Партијци у Мексику су 1952. просечно имали 9,4 године партијског стажа, нешто више него што је КПЈ била до тада на власти (седам година), али је овај нешто виши просек био последица тога што је у Амбасади био један члан од 1924, а Амбасада је била малобројна (само седам комуниста службеника), па је један стари члан КПЈ извлачио просек за цело чланство у Мексику. АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 47/1–32, документ 24, Списак чланова КПЈ...; АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 1, Спискови службеника..., Прилог 5, II 1950; *Исто*, документ 7, Извештаји о раду Ђелије КПЈ Генералног конзулата..., Прилог 2, 17. III 1950; *Исто*, документ 15, Записници са састанака..., Прилог 7, 1. IV 1952; АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 50/1–41, документ 16, Записници са састанака..., Прилог 6, 26. VIII 1952.

Осим што су великим делом у КПЈ примљени током рата, партијски кадрови у иностранству су у великом броју имали и партизанску ратну прошлост или су хапшени и одвођени у логоре. Током 1949. у Аустрији, Немачкој и Трсту око 25 одсто службеника били су током рата у концентрационим логорима и заробљеништву или су били одсутни из земље.⁵⁰ Према подацима из новембра 1950, од 26 чланова Партије у Аустрији за које су постојали подаци, што је била отприлике половина партијаца у овој земљи, пет је читав рат провело у заробљеништву, пет су били у логорима у земљи (Јасеновац, Градишка, Бањица), а двојицу је хапсила специјална полиција.⁵¹ Од 98 комуниста, који су априла 1952. радили у југословенским установама у зони Б СТТ-а, у НОБ-у је учествовало њих 62 (63,2 одсто) – највише од 1943 (26) и 1944 (21).⁵²

Када је реч о националној припадности, постоје прецизни подаци о националности југословенских дипломата 1949. године.

Национална структура југословенских дипломата 1949. године.⁵³

функције	Срби		Хрвати		Словенци		Црногорци		Македонци	
амбасадори	4	57,1 одсто	1	14,2 одсто	1	14,2 одсто	1	14,2 одсто	-	-
посланици	5	41,6 одсто	5	41,6 одсто	1	8,3 одсто	1	8,3 одсто	-	-
саветници	9	40,9 одсто	9	40,9 одсто	2		1	9 одсто	1	9 одсто
отправници послова	-	-	2	66,6 одсто	-	-	1	33,3 одсто	-	-
генерални конзули и										
конзули	3	30 одсто	5	50 одсто	-	-	2	20 одсто	-	-
Остали	1	25 одсто	-	-	3	75 одсто	-	-	-	-
УКУПНО	22	37,9 одсто	22	37,9 одсто	7	12 одсто	6	10,3 одсто	1	1,7 одсто

⁵⁰ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

⁵¹ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 46/1–47, документ 42, Изводи из записника и извештаја о раду...

⁵² АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 15, Записници са састанака..., Прилог 7, 1. IV 1952.

⁵³ АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...

Ако се подаци о националној припадности дипломата ставе у контекст етничке структуре становништва Југославије, следи закључак да је Срба на највишим дипломатским положајима било нешто мање, а Хрвата и Словенаца много више него у укупном становништву Југославије. Највећа одступања била су код Црногораца и Македонаца: Македонаца је било много мање (три пута), а Црногораца много више (четири пута) него што је било њихово учешће у националној структури Југославије.

Национална структура службеника на највишим дипломатским положајима 1949. и национална структура становништва Југославије 1948.⁵⁴

	Срби	Хрвати	Словенци	Црногорци	Македонци
учешће у броју дипломата 1949. у одсто	37,9	37,9	12	10,3	1,7
учешће у становништву Југославије 1948. у одсто	41,5	23,9	8,9	2,69	5,1

Због специфичних услова, у неким представништвима је било више кадрова одређене националности или вере него у другим представништвима Југославије. Тако је југословенско представништво у Трсту било познато по великом броју Словенаца, пре свега због близине границе. У партијској организацији југословенских установа СГТ-а априла 1952. било је 51 одсто Словенаца, 24,5 одсто Хрвата, 22,4 одсто Срба и 2 одсто Црногораца.⁵⁵ Вера је била посебно важна при одређивању дипломата за муслиманске земље. Уочљиво је да је у представништвима Југославије у Турској било више муслимана него у представништвима у другим земљама. Партијским животом комуниста у Турској после рата су руководили Нијаз Диздаревић и Селим Нумић, саветник Амбасаде. Крајем четрдесетих III секретар Амбасаде је био Мидхат Муратбеговић, док је I секретар Генералног конзулата у Цариграду био Мустафа Виловић, који је тада био дипломата са највишим рангом у конзулату. Следећи по звању био је Мустафа Удовичић, секретар конзулата. У Трговинском изасланству је радио Мустафа Бркић. Војни изасланик у Турској 1952. године био је Адем Акшамија.⁵⁶ И у Ирану је почетком педесетих међу малобројним југословенским службеницима било муслимана на дипломатским местима. Мустафа Виловић је 24. децембра 1950.

⁵⁴ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 1/1–42, документ 36, Извештај о раду Одељења за кадрове у иностранству...; *Југославија 1918–1988, статистички годишњак*, Београд, 1989, стр. 44.

⁵⁵ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 15, Записници са састанака..., Прилог 7, 1. IV 1952.

⁵⁶ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 52/1–37, документ 6, Списак службеника...; документ 7, Списак чланова КПЈ...

ступио на дужност у Техерану, где је био отправник послова, док је почетком педесетих посланик у Техерану био Шериф Шеховић.⁵⁷ Уобичајена појава била је да су муслимански кадрови у југословенској дипломатији премештани из једне у другу исламску земљу. Нијаз Диздаревић је после Албаније био у Турској, а касније и отправник послова – саветник у Египту и амбасадор у Алжиру. Муратбеговић је после Анкаре био саветник Посланства у Сирији. Ешреф Бадњевић је поред службе у Министарству иностраних послова био и посланик у Египту, одакле је повучен на захтев египатске владе, а потом у Ирану. Узимајући у обзир „значај верских сентимената“, Југославија је после Бадњевића у Каиро поново послала муслимана – Шехинпашића.⁵⁸

Једна од одлика партијских кадрова у дипломатији била је младост. Просечна старост комуниста међу југословенским представницима у Риму фебруара 1950. била је само 30,5 година. Нико није био старији од 50 година, а најстарији, аташе за Трговачку морнарицу, Љубомир Русковић имао је 50 година. У петој деценији живота било је само седам представника Југославије (15,2 одсто), Између 30 и 40 година имало је њих 11 (23,9 одсто), а између 20 и 30 година имало је 24, тј. чак 52,1 одсто службеника. Двојица (4,3 одсто) су имала само 20 година живота. Дакле, 55,4 одсто југословенских комуниста-службеника у Риму били су млађи од 30 година. Међу онима који су заузимали најважнија дипломатска места било је и нешто старијих – амбасадор Младен Ивковић имао је 46, саветник Влатка Бабић 48, саветник Дејан Лапчевић 43 године, трговински изасланик Звонко Бабић 48, али је и међу њима било младих људи – саветник Јосип Дефранчески имао је 35 година, саветник Бранко Љубић, I секретар Божидар Станић и II секретар Петар Куиш имали су 33 године, секретар Бранко Рубињони 34, војни изасланик Руди Кордић 30, секретар Ђорђе Секулић и аташе Милош Зорзут 26, аташе Драгољуб Пајовић 24, а аташе Боро Петровић само 23 године.⁵⁹ Почетком 1950. у Милану су комунисти имали просечно свега 29,5 година. Најстарији је био виши економиста инг. Владимир Сајчић, стар 42 године. Сви комунисти на најважнијим дипломатским местима били су веома млади. Генерални конзул Бранко Карађоле имао је само 30, конзул Никола Думић 29, вице конзул Анте Маркотић 31, вице конзул Слободан Вујовић 29, а вице конзул Звонимир Водопивец само 26 година.⁶⁰

⁵⁷ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 52/1–37, документ 29, Извештаји о раду...

⁵⁸ А. Životiћ, „КПЈ/СКЈ и египатски комунисти и социјалисти 1946–1956“, *Tokovi istorije*, 3/2006, Београд 2006, стр. 157; V. Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski Istok. Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike 1946–1956*, Београд, 2007, стр. 43.

⁵⁹ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 1, Спискови службеника..., Прилог 5, II 1950.

⁶⁰ АЈ, фонд 507/ХIII, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 49/1–17, документ 7, Извештаји о раду Ђелије КПЈ Генералног конзулата..., Прилог 2, 17. III 1950.

Summary

Dr Slobodan Selinić

The CPY Cadres in the Yugoslav Diplomacy 1945-1952

Key words: *Yugoslavia, diplomacy, Communist Party of Yugoslavia, Cadres Administration of the Central Committee of the CPY, cadres*

Immediately after WWII the Communist Party of Yugoslavia (CPY) didn't have the preponderance among the diplomatic officials abroad, but particularly after the conflict with Stalin, it did its best that its members gain the majority among the representatives of the country abroad. The CPY gained the domination of the diplomatic service by recalling politically unreliable officials, accepting into membership of the CPY of non-communists, but also by recalling those communists deemed untrustworthy after the conflict with Stalin. Thus, by the end of 1940 a total domination of the Party cadres in the diplomatic service was achieved. The decisive role in staff policy was played by the Section for Cadres Abroad of the Cadre Commission of the Central Committee of the CPY. Party members in the diplomatic service had short Party memberships and most of them had been in the Party only couple of years. Among the communists in Milan, Rome, Independent Territory of Trieste, London and Mexico in early 1950s, as well as among Party secretaries in 1956, pre-war communists made up only 2.9%, wartime ones 53.5%, whereas 43.3% became members of the CPY after the war. As for the ethnic make-up of the diplomatic corps, according to the data from 1949, the Serbs were underrepresented and Croats and Slovenes overrepresented among the highest officials. The Macedonians were three times underrepresented and the Montenegrins four times overrepresented. Communists among the diplomatic staff were mostly young – the average age of communists among the Yugoslav representatives in Rome in February 1950 was 30.5 years, with 55.4% of them being under 30, whereas in early 1950 communists in Milan were on the average 29.5 years old.